

Asia: VN/17577/2022

Lausuntopyyntö tuomioistuimien ulkopuolisen riidanratkaisun ja sovittelun kehittämiseksi tehdystä selvityksestä

Lausunnonantajan lausunto

Mitkä ovat pienten ja keskisuurten yritysten merkittävimmät esteet sovittelumenettelyjen käytölle riidanratkaisussa

Etelä-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiiriltä on pyydetty lausuntoa ulkopuolisen riidanratkaisun ja sovittelun kehittämiseksi tehdystä selvityksestä. Kiitämme mahdollisuudesta lausunnon antamiseen. Oikeusavussa ei lähtökohtaisesti hoideta yritysten välisiä riita-asioita ja asiakaskuntaan tai sen välittömään vaikutuspiiriin ylipäänsä kuuluu (edes pieniä tai keskisuuria) yrityksiä varsin rajoitetusti. Alla on siten asiasta lausuttu lähinnä yleisellä tasolla, ja siinä määrin kuin ao. viiteryhmän asioita työssämme on tullut esille.

Tuomioistuimen ulkopuolisen sovittelumenettelyn osalta yhdyimme selvityksessä esitettyyn näkemykseen siitä, että keskeisiä esteitä pk-yritysten sovittelumenettelyn käyttämiselle ovat tietämättömyys käytettävistä olevista menettelyistä, sovittelumenettelyn sääntelemättömyys, sovittelulle myönteisen kulttuurin kehittymättömyys sekä sovittelumenettelystä aiheutuvat kustannukset.

Edellä todetut esteet liittyvät kuitenkin ensisijaisesti vain tuomioistuimen ulkopuolisiin menettelyihin. Kaupallisia asioita hoitavilla asianajajilla ja lupalakimiehillä on yleisesti tieto tuomioistuinsovittelun käyttömahdollisuudesta, ja myös (harvat) itse asiansa tuomioistuinkäsittelyyn tuovat yritykset saavat riita-asiansa vireillepanon yhteydessä automaattisesti tiedon sovittelumenettelyn mahdollisuudesta. Tuomioistuimessa tapahtuva sovittelumenettely on säänneltyä, helposti saavutettavissa ja edullista. Lisäksi tuomioistuinsovittelun etuna verrattuna tuomioistuimen ulkopuolisiin riidanratkaisumenettelyihin on ratkaisun täytäntöönpantavuus, myös rajat ylittävästi.

Tuomioistuimessa tapahtuvan sovittelumenettelyn käyttämättä jättämisen voitaneenkin arvioida johtuvan siitä, etteivät osapuolet koe sovittelua mielekkääksi tavaksi edetä, esimerkiksi asian pitkittymiseen liittyvistä syistä. Sovintoa ei myöskään ehkä pidetä mahdollisten aiempien sovintoyritysten epäonnistuttua todennäköisenä, taikka ylipäänsä mahdollisena. Samat syyt voivat heikentää myös tuomioistuimen ulkopuolisten sovittelumenettelyjen houkuttelevuutta.

Pk-yritysten kannalta tuomioistuimessa tapahtuvan sovittelun koettuun mielekkyyteen saattavat myös vaikuttaa kielteinen julkisuus, pelko liikesalaisuuksien julkitulosta sekä ennakkoluulot sovittelijana toimivan tuomarin asiantuntemukseen ko. liiketoiminta-alasta.

Lisäksi sillä, miten asianajaja tai muu lainopillinen avustaja eri menettelyvaihtoehtoisin suhtautuu, voidaan arvioida olevan keskeinen vaikutus osapuolten suhtautumiseen sovittelumahdollisuuden käyttöön. Sovittelulle myönteisemmän kulttuurin kehittymistä voidaankin pitää merkittävänä tekijänä sovittelumenettelyn käytön lisäämisessä.

Tulisiko riita-asiain oikeudenkäyntimenettelyä kehittää sovittelumenettelyjen nykyistä suuremman hyödyntämisen suuntaan? Jos, niin millä tavalla?

Osapuolten kannalta keskeinen merkitys on riita-asian käsittelyn nopeudella, kustannuksilla ja lopputuloksen koetulla mielekkyydellä. Viimeksi mainittu ei tarkoita, että lopputuloksen tulisi olla osapuolen alkuperäisten vaatimusten mukainen, vaan ratkaisun syiden ymmärrettävyyttä ja hyväksyttävyyttä. Sovittelumenettelyn voidaan arvioida antavan mm. suuremman vuorovaikutteisuutensa ja joustavuutensa johdosta lähtökohtaisesti perinteistä riita-asian oikeudenkäyntiä paremmat edellytykset kaikkien edellä mainittujen tavoitteiden saavuttamiselle, joten sovittelumenettelyjen nykyistä suuremman hyödyntämisen lisäämistä voidaan pitää perusteltuna.

Osapuolten pakottamista sovittelumenettelyyn ei kuitenkaan voida pitää tarkoituksenmukaisena. Sovittelun hyödyt voivat toteutua järkevästi vain, mikäli sekä menettelyyn osallistuminen että sen lopputulos perustuvat osapuolten vapaaseen tahtoon. Näin ollen sovittelumenettelyn itsessään tulee olla sellainen, että sen käyttäminen näyttäytyy osapuolille mielekkäänä (mielekkäämpänä) vaihtoehtona riidan ratkaisemiselle oikeudenkäyntimenettelyssä.

Tuomioistuimessa tapahtuvalla sovittelulla on lukuisia etuja tuomioistuimen ulkopuolisiin sovittelumenettelyihin verrattuna, kuten edellä on tullut todetuksi. Menettelyn kehittäminen sen käytettävyyttä heikentävien, haasteellisina koettujen puolien osalta edesauttaisi pk-yritysten riitojen ratkeamista nopeasti, kustannustehokkaasti sekä mielekkäällä tavalla.

Tuomioistuimen ulkopuolisten sovittelumenettelyjen linkittäminen osaksi riita-asian oikeudenkäyntiä on sen sijaan selvästi ongelmallisempaa, mm. menettelyjen kirjavuuden, palvelujen

saatavuudessa olevien alueellisten erojen, sääntelemättömyyden sekä ratkaisujen täytäntöönpanokelpoisuuteen liittyvien ongelmien vuoksi.

Sen sijaan, että kehitetään säädösperustaisesti uusi(a) sovittelumenettely(jä) ja/tai säädetään erillisen ulkopuolisen sovittelumenettelyn asemasta riita-asian oikeudenkäyntiä edeltävänä vaiheena, tulisikin keskittyä siihen, miten voitaisiin kehittää käytännön tarpeita entistä paremmin vastaavaksi nykyistä, jo varsin toimivaa ja hyvin tunnettua tuomioistuimessa tapahtuvaa sovittelumenettelyä.

Pitäisikö alustavaan sovitteluistuntoon osallistumisesta säätää laissa?

Sovittelun hyödyt voivat toteutua järkevästi vain, mikäli sekä menettelyyn osallistuminen että sen lopputulos perustuvat osapuolten vapaaseen tahtoon. Laissa ei tule siten säätää ainakaan sovitteluistuntoon osallistumisen pakollisuudesta. Turhan sovitteluistunnon järjestäminen ainoastaan lisää kustannuksia ja pitkittää asian ratkaisemista.

Näettekö tarvetta kehittää tuomioistuinsovittelua koskevaa lainsäädäntöä ja millä tavalla, jotta siitä tulisi nykyistä toimivampi vaihtoehto pienten ja keskisuurten yritysten riidanratkaisuun?

Nykyisen mallin mukainen tuomioistuinsovittelu on monilta osin toimiva jo sellaisenaan, mutta sen käytettävyyden esteinä pk-yritysten riidanratkaisun keinona voidaan arvioida olevan erityisesti sovittelun ja sovinnon vahvistamisen lähtökohtainen julkisuus sekä osapuolten huoli sovittelijana toimivan tuomarin asiantuntemuksen riittävydestä liiketoiminta-alaa tms. riitaan liittyviä substanssiasioita koskien. Kuten Turun hovioikeuden lausumassa on todettu, tuomioistuimessa tapahtuva sovittelu ei ole tosiasiaa kaikilta osin julkista, vaikka julkisuus lähtökohtana onkin (esimerkkinä ulkopuolisten poistaminen sovittelutilasta osapuolten pyytäessä). Lisäksi laki riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisessa yleisissä tuomioistuimissa mahdollistaa jo nykyisellään sovittelutuomarin valintaan vaikuttamisen (4 §) sekä asiantuntevan avustajan käyttämisen (5 §). Näitä mahdollisuuksia ei ehkä tunneta riittävästi. Lisäämällä tietoisuutta em. mahdollisuuksista sekä kehittämällä vapaaehtoisen tuomioistuinsovittelun julkisuuden rajoittamismahdollisuuksia entistä paremmin käytännön tarpeita vastaavaksi voitaisiin lisätä luottamusta sovittelumenettelyn toimivuuteen ja käyttökelpoisuuteen riidan ratkaisemisessa. Sovittelumenettelyyn osallistumisen kynnystä voisi madaltaa myös mahdollistamalla asiantuntijasovittelijoiden osallistuminen sovitteluun tuomarisovittelijan rinnalla (ei pelkästään avustajana).

Mahdollisuutta ulottaa tuomioistuinsovittelu myös erityistuomioistuimissa käsiteltäviin asioihin tulisi selvittää, jotta sovittelumenettely soveltuisi yritysten välisten riita-asioiden ratkaisemiseen nykyistä laajemmin.

Lainsäädännön kehittäminen on tärkeää, mutta ei sellaisenaan riittävä keino sovittelumenettelyn käytön lisäämiseksi. Säädösten ohella tulisi huomioida muut keinot, erityisesti sovittelumyönteisemmän kulttuurin kehittämiseksi. Sovittelumenettelyn käyttöä tulevaisuudessa

voitaneen lisätä esimerkiksi suuntaamalla ja kehittämällä oikeustieteellisen koulutuksen sisältöä (opintokokonaisuuksien sisältö ja määrä, erikoistumispolut jne.).

Pitäisikö Suomeen luoda selvityksessä esitetty tuomioistuimen ulkopuolinen institutionaalinen sovittelumenettely? Jos, niin millainen?

Toimivien sovittelumenettelyjen syntymiseen yksityisen sektorin tai kolmannen sektorin omaehtoisen kehittämistyön tuloksena ei luonnollisesti ole syytä vastustaa. Ei ole kuitenkaan perusteita ryhtyä säädöspohjaisesti luomaan etenkin valtion rahoitukseen pohjautuvaa uutta, tuomioistuimen ulkopuolista sovittelumenettelyä taikka antaa tällaista erityistä asemaa jollekin yksittäiselle olemassa olevalle tuomioistuimen ulkopuoliselle sovittelumenettelylle säännönmukaisena saati pakollisena ”oikeudenkäyntiä edeltävänä asteena”. Tuomioistuimessa tapahtuva sovittelumenettely on jo nykyisellään monilta osin toimiva, lisäksi se on kohtuullisen hyvin (muuta sovittelumenettelyjä paremmin) tunnettu sekä kustannuksiltaan osapuolille edullinen. Pelkästään tuomioistuimen ulkopuolella toimiminen ei aiheuttane sellaista etua, jota tuomioistuimessa tapahtuvaa sovittelumenettelyä kehittämällä ei olisi

saavutettavissa.

Selvityksessä on esitetty, että Suomen Asianajajaliiton sovittelumenettely voisi toimia pohjana uudelle institutionaaliseen sovittelumenettelylle. Tältä osin todettakoon, että vaikka sovitteluosaamista asianajajakunnassa on, ainakaan nykyisellään Suomen Asianajajaliiton sovittelumenettelyä ei ole merkittävässä määrin käytetty eikä menettelyn kautta ole siten ehtinyt kertyä erityistä kokemusta sovittelusta sellaisenaan. Kuten selvityksessäkin todetaan, menettelyn haasteiksi on myös tunnistettu sen kustannukset sekä vähäinen tunnettuus asianajajakunnan ulkopuolella. Lisäksi selvityksessäkin todetusti Asianajajaliiton koulutus vastaa pitkälti kärjätuomareiden saamaa sovittelijakoulutusta ja metodologialtaan menettely on yhtenevä tuomioistuinsovittelun kanssa.

Erityisiä perusteita nimenomaan Asianajajaliiton mallin ottamiseksi lähtökohdaksi mahdollista uutta järjestelmää luotaessa ei siten nähdäksemme ole. Erityisesti tämä koskee mallia, jossa sovittelusta aiheutuvat kustannukset osaksikaan kuuluisivat valtiolle, sillä yritysten välisissä asioissa riitojen ratkaisemiseksi tarpeellisten kustannusten tulee lähtökohtaisesti kuulua osapuolten itsensä kannettaviksi, samoin kuin muidenkin liiketoimintaan kuuluvien normaalien riskien.

Yhdymme myös Suomen Yrittäjien esittämään näkemykseen siitä, ettei sovittelijan pätevyyttä muutenkaan tule sitoa minkään yhdistyksen tai liiton jäsenyyteen, jossa jäsenyyden edellytyksenä ovat muut kuin sovitteluun ja sovittelujärjestelmään liittyvät tekijät. Mahdollisessa uudessa sovittelumenettelyssä olisi tärkeää varmistaa, että sovittelijan kelpoisuus määräytyy sovittelussa tarvittavan pätevyuden ja ammattitaidon pohjalta, ei itse sovittelumenettelyyn tai käsiteltävänä olevan asian sisältöön liittymättömien edellytysten pohjalta.

Uusien menettelyjen luomisen sijaan tulisivatkin enemmän keskittyä siihen, miten nykyisen tuomioistuimessa tapahtuvan sovittelumenettelyn vahvuuksia pystyttäisiin tarjoamaan entistä

paremmin osapuolten hyödynnettäviksi ja miten toisaalta menettelyyn liittyviä tiedossa olevia käytön esteitä pystyttäisiin poistamaan menettelyä kehittämällä.

Näettekö tarvetta sille, että pienten ja keskisuurten yritysten välisiä riitoja voitaisiin käsitellä jossakin ratkaisusuositusta antavassa lautakunnassa kuten kuluttajariitalautakunnassa?

Pääsääntöisesti osapuolet ovat jo käyneet neuvotteluja asian sovinnolliseksi ratkaisemiseksi, ennen kuin vievät asiansa tuomioistuimeen, sovittelumenettelyyn tai muunkaan ulkopuolisen tahon ratkaistavaksi. Tällaista käsittelyä edeltää lähes poikkeuksetta myös oikeudellisen aseman laaja selvittäminen asianajajan tai muun oikeudellisen asiantuntijan avulla. Pelkästään ratkaisusuositusta antavan lautakunnan käsittely ei johda asian ratkeamiseen täytöntöönpanokelpoisella tavalla, eikä näin ollen tuota merkittävää lisäarvoa erimielisille osapuolille. Lautakunnasta aiheutuvan hyödyn voidaan siten arvioida olevan varsin rajallinen, emmekä siten näe tarvetta sellaisen perustamiselle.

Muita kommentteja selvityksestä?

(ei muita kommentteja)

Liljemark Essi
Etelä-Suomen oikeusapu ja edunvalvonta